

Tillämpning av 7 kapitlet 11 b § miljöbalken 1998:808

Vägledning för prövning av en ansökan om dispens för
en åtgärd som underlättar för jordbruket

Vägledningen utgör ett komplement till tidigare vägledningar om biotopskyddsområden som är publicerade på Naturvårdsverkets webbplats (www.naturvardsverket.se) och ska tillämpas parallellt med dessa.

Avsnittet *Bedömning av om en åtgärd behövs för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark*, sidorna 12-16, uppdaterades 2019-11-29.

Innehåll

INNEHÅLL	2
SAMMANFATTNING	3
INLEDNING	4
Läsanvisning	4
Målgrupp och syfte	4
Kompletterar befintlig vägledning	4
Juridisk status	5
Bestämmelsens innehåll	5
Bakgrund	6
Regeringsuppdrag ledde till lagändring	6
Ingen övergångsbestämmelse	6
Tidigare praxis	6
Syftet med 7 kap. 11 b § MB	7
Anger när det finns särskilda skäl för dispens för vissa åtgärder	7
Utvidgad möjlighet till dispens	7
PRÖVNING AV EN ANSÖKAN OM DISPENS	8
Inledande steg i dispensprövningen	8
Tillämpas för generellt skyddade biotopskyddsområden	8
Arbetsgång vid prövning enligt 7 kap. 11 b § MB	9
Innehållet i en dispensansökan	9
Andra författningar kan vara berörda	10
Åtgärder som inte uppfyller förutsättningarna i 7 kap. 11 b § MB	11
Avgift för prövning av en dispensansökan	11
Bedömning av särskilda skäl för dispens	11
Två förutsättningar ska vara uppfyllda	11
Ingen intresseprövning enligt 7 kap. 25-26 §§ miljöbalken	12
Bedömning av om en åtgärd behövs för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark	12
Bedömning av om biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses	16
Beslut om att bevilja eller avslå en dispensansökan	20
Villkor om anpassningar och kompensationsåtgärder	21
Ersättningsmöjlighet	21
LITTERATUR	22

Sammanfattning

I 7 kapitlet 11 b § miljöbalken (1998:808) (MB) regleras under vilka förutsättningar det i vissa fall ska anses finnas särskilda skäl för dispens för en åtgärd som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde enligt 7 kap. 11 § första punkten MB. Bestämmelsen är tillämplig på prövning av dispensansökningar i de generellt skyddade biotopskyddsområden som anges i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m., det vill säga alléer, källor med omgivande våtmark i jordbruksmark, odlingsrösen i jordbruksmark, pilevallar, småvatten och våtmarker i jordbruksmark, stenmurar i jordbruksmark samt åkerholmar.

Syftet med 7 kap. 11 b § MB är att göra det möjligt för jordbruksföretag att få dispens för åtgärder som kan förväntas bidra till att göra verksamheten mer ekonomiskt hållbar och som därmed kan bidra till ett långsiktigt aktivt brukande. Bestämmelsen innebär att det under vissa förutsättningar som anges i bestämmelsens första och andra punkt ska anses finnas särskilda skäl för dispens för en åtgärd som underlättar för jordbruket. De förutsättningar som ska vara uppfyllda är dels att åtgärden behövs för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark, dels att biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses.

Vid bedömning av om det finns särskilda skäl för dispens för en åtgärd som underlättar för jordbruket är det ofta lämpligt att börja med att bedöma om förutsättningarna i bestämmelsens första punkt om att åtgärden ska behövas för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark är uppfyllda. För att den första punkten ska vara uppfylld bör verksamhetsutövaren kunna visa att åtgärden medför positiva effekter för jordbruksföretaget i form av lägre kostnader eller högre avkastning som sammantaget är större än kostnaderna för att genomföra åtgärden. Om bestämmelsens första punkt är uppfylld får den dispensprövande myndigheten gå vidare till den andra punkten och bedöma om biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses om den dispensökta åtgärden får genomföras. Om även den andra punkten bedöms vara uppfylld får dispens meddelas för åtgärden. Detta bör i första hand bli aktuellt för sådana skyddade biotoper som är vanligt förekommande i ett område och som inte har höga naturvärden. Ett exempel på när biotopskyddets syften troligen inte kan tillgodoses är om en åtgärd i ett biotopskyddsområde riskerar att försämra möjligheten till långsiktig fortlevnad lokalt och/eller nationellt för där förekommande rödlistade och/eller fridlysta växt- och djurarter.

Denna vägledning kompletterar tidigare publicerade vägledningar om biotopskyddsområden och bör användas parallellt med *Handbok 2012:1 Biotopskyddsområden*, samt de biotopbeskrivningar för biotop typer som anges i bilaga 1 till förordningen om områdesskydd och som är publicerade på Naturvårdsverkets webbplats (www.naturvardsverket.se).

Syftet med vägledningen är att prövande myndigheters tillämpning av 7 kap. 11 b § MB ska underlättas och vara så enhetlig som möjligt.

Inledning

Läsanvisning

Målgrupp och syfte

Denna vägledning är i första hand avsedd för länsstyrelser och andra berörda myndigheter, men informationen i vägledningen kan även vara av intresse för jordbrukare och andra verksamhetsutövare. Syftet med vägledningen är att prövande myndigheters tillämpning av 7 kap. 11 b § miljöbalken (1998:808) (MB) ska underlättas och vara så enhetlig som möjligt.

Kompletterar befintlig vägledning

Denna vägledning behandlar enbart tillämpning av 7 kap. 11 b § MB. Den kompletterar de befintliga vägledningarna om biotopskyddsområden som är publicerade på Naturvårdsverkets webbplats (www.naturvardsverket.se). De utgörs av följande:

- Handbok 2012:1 Biotopskyddsområden. Vägledning om tillämpningen av 7 kapitlet 11 § miljöbalken (Naturvårdsverket 2012).
- 7 vägledningsdokument med biotopbeskrivningar för respektive biototyp som är angiven i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. (Naturvårdsverket 2014).
- 16 vägledningsdokument med biotopbeskrivningar för respektive biototyp som är angiven i bilaga 3 till förordningen om områdesskydd (Naturvårdsverket 2014).

Vägledningen om 7 kap. 11 b § MB bör användas parallellt med *Handbok 2012:1 Biotopskyddsområden* och de sju biotopbeskrivningarna för de biotyper som anges i bilaga 1 till förordningen om områdesskydd. Bestämmelsen är inte tillämplig för de biotyper som anges i bilaga 2 och 3 till förordningen.

I *kapitel 9 Prövning av en ansökan om dispens* i *Handbok 2012:1* finns utförlig vägledning om hur prövning av en ansökan om dispens enligt 7 kap. 11 § MB bör ske. Flera olika exempel på vad som i det enskilda fallet kan utgöra ett särskilt skäl för dispens beskrivs i handboken, bland annat behandlas åtgärder som innebär rationalisering av jordbruksdriften. När 7 kap. 11 b § MB är tillämplig på en dispensansökan bör prövningen ske på samma sätt som beskrivs i handboken förutom i fråga om intresseavvägningen och bedömningen av om det finns särskilda skäl för dispens, då denna vägledning bör användas.

I handboken finns utöver det ovan nämnda kapitlet bland annat en bakgrundsbeskrivning av tillkomsten och syftet med bestämmelserna om biotopskyddsområden, beskrivning av vad skyddet innebär, redovisning av vägledande domar, exempel på hur ett beslut om dispens kan utformas, samt exempel på villkor i ett beslut. I biotopbeskrivningarna redovisas bland annat vad som är kännetecknande för varje

enskild biotoptyp, bevarandevärden och motiv för skyddet, viktiga strukturer och ekologiska funktioner, arter som förekommer i biotypen, exempel på verksamheter och åtgärder som kan skada naturmiljön i biotopen, samt skötsel och andra bevarandeåtgärder.

Juridisk status

Denna vägledning utgör Naturvårdsverkets rekommendationer om hur 7 kap. 11 b § MB bör tillämpas, men är inte juridiskt bindande eller rättsligt avgörande.

Bestämmelsens innehåll

I 7 kap. 11 b § MB regleras under vilka förutsättningar det i vissa fall ska anses finnas särskilda skäl för dispens för en åtgärd som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde som är generellt skyddat enligt 7 kap. 11 § första punkten MB och 5 § förordningen om områdesskydd. Bestämmelsen innebär att det under vissa förutsättningar ska anses finnas särskilda skäl för dispens för en åtgärd som underlättar för jordbruket. De förutsättningar som ska vara uppfyllda för att det ska anses finnas särskilda skäl anges i bestämmelsens första och andra punkt. Dessa innebär att åtgärden dels ska behövas för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark, dels att biotopskyddets syften fortfarande ska kunna tillgodoses om åtgärden får utföras.

7 kapitlet 11 b § miljöbalken

När en fråga om dispens enligt 11 § andra stycket avser att inom ett biotopskyddsområde enligt 11 § första stycket 1 vidta en åtgärd som underlättar för jordbruket, ska det anses finnas särskilda skäl för dispens om

1. åtgärden behövs för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark, och
2. biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses med hänsyn till förekomsten av samma typ av biotopskyddsområde eller med hänsyn till naturvärdena hos det biotopskyddsområde som dispensen avser och de naturvärden som biotopskyddsområdet bidrar till i landskapet.

För att det ska anses finnas särskilda skäl för dispens ska förutsättningarna i såväl första som andra punkten i bestämmelsen vara uppfyllda.

Bestämmelsen är tillämplig vid prövning av dispensansökningar i de generellt skyddade biotopskyddsområden som anges i bilaga 1 till förordningen om områdesskydd, men inte vid prövning av dispensansökningar i biotopskyddsområden som har beslutats i det enskilda fallet av länsstyrelsen, Skogsstyrelsen eller en kommun, det vill säga de biotyper som anges i bilaga 2 och 3 till förordningen om områdesskydd.

Länsstyrelsen är prövande myndighet och mark- och miljödomstolen överklagningsinstans.

Bakgrund

Regeringsuppdrag ledde till lagändring

Förarbeten till 7 kap. 11 b § MB finns i regeringens proposition 2013/14:141 *En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster*. Bakgrunden till den nya bestämmelsen är ett regeringsuppdrag till Jordbruksverket om att göra en översyn av det generella biotopskyddet. I uppdraget ingick att kartlägga och beskriva problem med nuvarande tillämpning av det generella biotopskyddet när det gäller förutsättningarna för att varaktigt bedriva jordbruk samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras. I uppdraget ingick också att föreslå ändringar i nuvarande tillämpning av regelverket i syfte att förbättra möjligheterna att varaktigt bedriva jordbruk, till exempel genom utökade möjligheter till dispens från biotopskyddet, samt att identifiera eventuella behov av ändringar i regelverket. Jordbruksverket redovisade efter samråd med Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet i mars 2013 sitt uppdrag i *Rapport 2013:10 Översyn av det generella biotopskyddet* (Jordbruksverket 2013). I rapporten föreslås bland annat att det i miljöbalken ska tydliggöras vad som ska anses utgöra särskilda skäl för att få dispens från förbudet att bedriva verksamhet eller vidta åtgärder som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde som har skyddats genom generella föreskrifter.

Som en följd av regeringsuppdraget föreslog regeringen införande av en ny bestämmelse, 7 kap. 11 b § MB, som anger när det ska anses finnas särskilda skäl för dispens för en åtgärd som underlättar för jordbruket. Bestämmelsen trädde i kraft den 1 september 2014.

Ingen övergångsbestämmelse

7 kap. 11 b § MB bedöms ha positiva effekter för enskilda eftersom den innebär en viss lättnad när det gäller möjligheten att få dispens från biotopskyddet för rationalisering av jordbruket. Det har därför inte ansetts finnas behov av någon övergångsbestämmelse. Detta innebär att en ansökan om dispens som har lämnats in, men inte har prövats innan 7 kap. 11 b § MB trädde i kraft ska prövas enligt denna bestämmelse om den är tillämplig.

Tidigare praxis

Miljööverdomstolen har i ett vägledande avgörande¹ om dispens enligt 7 kap. 11 § MB som gällde borttagande av stenmurar i jordbruksmark ansett att möjligheten till en mer rationell jordbruksdrift inte ensamt kan utgöra ett särskilt skäl för dispens. Skälet var att domstolen ansåg att behovet av rationalisering av jordbruksdriften inte kan anses ha varit oförutsedd vid biotopskyddets införande, och därmed kan rationaliseringsåtgärder inte ensamt utgöra ett särskilt skäl.

¹ Miljööverdomstolen, MÖD 2006:16, avgörandedatum: 2006-02-28.

Enligt 7 kap. 25 § MB ska vid prövning av frågor om skydd av områden hänsyn tas även till enskilda intressen. En inskränkning i enskilds rätt att använda mark eller vatten som grundas på en skyddsbestämmelse i 7 kap. MB får därför inte gå längre än som krävs för att syftet med skyddet ska tillgodoses. En avvägning i det enskilda fallet där rationaliseringsåtgärder har beaktats tillsammans med hänsyn till andra faktorer som kan motivera dispens, till exempel svårigheter att bruka en liten åker och att en biototyp är särskilt vanlig i trakten, har därmed i vissa fall inneburit att dispens har kunnat medges. I normalfallet har dock rationaliseringsåtgärder, i enlighet med Miljööverdomstolens dom, inte ensamt utgjort ett särskilt skäl för dispens.

Syftet med 7 kap. 11 b § MB

Anger när det finns särskilda skäl för dispens för vissa åtgärder

Det har tidigare inte varit reglerat i miljöbalken vilka omständigheter som kan utgöra ett särskilt skäl för dispens från biotopskyddsbestämmelserna. Genom 7 kap. 11 b § MB regleras under vilka förutsättningar det ska anses finnas särskilda skäl för dispens för en åtgärd som underlättar för jordbruket.

Utvidgad möjlighet till dispens

Syftet med 7 kap. 11 b § MB är att göra det möjligt för jordbruksföretag att få dispens för åtgärder som kan förväntas bidra till att göra verksamheten mer ekonomiskt hållbar och som därmed kan bidra till ett långsiktigt aktivt brukande. Ett aktivt brukande av jordbruksmark är en förutsättning för upprätthållande av biologisk mångfald i odlingslandskapet, vilket innebär att rationaliseringsåtgärder i vissa fall kan behöva vidtas under förutsättning att biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses. Genom att det kan finnas särskilda skäl för dispens för åtgärder som behövs för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark kan möjligheten att varaktigt bedriva jordbruk öka. Detta kan i vissa fall medföra att nedläggning av jordbruksmark förhindras och att förutsättningarna för upprätthållande av ett öppet jordbrukslandskap med därtill knuten biologisk mångfald därmed förbättras. Om brukandet skulle upphöra kan det bland annat få till följd att naturbetesmarker, diken och våtmarker växer igen, vilket kan innebära försämrade förutsättningar för de växt- och djurarter som är beroende av sådana miljöer.

Prövning av en ansökan om dispens

Inledande steg i dispensprövningen

I *Handbok 2012:1 Biotopskyddsområden* (Naturvårdsverket 2012) finns i *kapitel 9 Prövning av en ansökan om dispens* en utförlig beskrivning av hur prövning av en dispensansökan bör ske, och hur avvägningen i det enskilda fallet avgör om det finns särskilda skäl för dispens. Vid bedömning av om det finns särskilda skäl för dispens enligt 7 kap. 11 b § MB bör föreliggande vägledning tillämpas parallellt med vägledningen i *Handbok 2012:1* enligt följande:

- De inledande stegen i dispensprövningen bör följa vägledningen i *kapitel 9.3 Inledande steg i en dispensprövning i Handbok 2012:1*.
- Vid bedömning av om det finns särskilda skäl för dispens enligt 7 kap. 11 b § MB tillämpas vägledningen i detta dokument.
- För utformning av beslut, villkor och kompensationsåtgärder hänvisas till följande avsnitt i *Handbok 2012:1*:
 - *Kapitel 9.5 Kompensationsåtgärder*
 - *Kapitel 9.6 Utformning av ett dispensbeslut*
 - *Bilaga 4. Exempel på utformning av ett beslut om att bevilja/avslå en ansökan om dispens*
 - *Bilaga 5. Exempel på villkor i ett beslut om beviljad dispens.*

För vägledning om den biotoptyp som berörs av en åtgärd hänvisas till vägledningsdokumenten med biotopbeskrivningar för respektive biotoptyp.

Tillämpas för generellt skyddade biotopskyddsområden

7 kap. 11 b § MB är endast tillämplig vid prövning av dispensansökningar i de generellt skyddade biotopskyddsområden som anges i bilaga 1 till förordningen om områdesskydd, det vill säga alléer, källor med omgivande våtmark i jordbruksmark, odlingsrösen i jordbruksmark, pilevallar, småvatten och våtmarker i jordbruksmark, stenmurar i jordbruksmark och åkerholmar.

Dispensprövning enligt 7 kap. 11 b § MB bör oftast bli aktuell för diken, stenmurar, åkerholmar och odlingsrösen, men även övriga generellt skyddade biotop typer kan bli aktuella för prövning.

7 kap. 11 b § MB innebär ändrade förutsättningar för dispensprövningen på så sätt att man vid prövningen av en dispensansökan enligt 7 kap. 11 § MB får bedöma om 7 kap. 11 b § MB är tillämplig för bedömning av om det finns särskilda skäl för dispens för den dispensökta åtgärden. Om ansökan gäller en åtgärd som underlättar för jordbruket inom ett generellt skyddat biotopskyddsområde ska 7 kap. 11 b § MB tillämpas.

Arbetsgång vid prövning enligt 7 kap. 11 b § MB

Vid prövning av en ansökan om dispens enligt 7 kap. 11 b § MB kan det vara lämpligt att följa arbetsgången nedan:

- 1) Gäller dispensansökan en åtgärd i en generellt skyddad biotop enligt bilaga 1 till förordningen om områdesskydd?
Om ja: Gå till 2).
Om nej: Pröva ansökan utan tillämpning av 7 kap. 11 b § MB.
- 2) Innehåller dispensansökan allt underlag som behövs för prövningen?
Om ja: Gå till 3).
Om nej: Begär kompletterande uppgifter från sökanden. Gå därefter till 3).
- 3) Berörs andra författningar av åtgärden, till exempel kulturmiljölagen (1988:950)?
Om ja: Uppllys sökanden om behov av kompletterande ansökan och prövning. Gå därefter till 4).
Om nej: Gå till 4).
- 4) Gäller ansökan en åtgärd som underlättar för jordbruket?
Om ja: Gå till 5).
Om nej: Pröva ansökan utan tillämpning av 7 kap. 11 b § MB.
- 5) Är kravet i första punkten i 7 kap. 11 b § MB uppfyllt?
Om ja: Gå till 6).
Om nej: Pröva ansökan utan tillämpning av 7 kap. 11 b § MB.
- 6) Är kravet i andra punkten i 7 kap. 11 b § MB uppfyllt?
Om ja: Gå till 7).
Om nej: Avslå ansökan eller pröva ansökan utan tillämpning av 7 kap. 11 b § MB.
- 7) I ett beslut om beviljad dispens bör anges villkor enligt 16 kap. 2 § MB om eventuella hänsynskrav och anpassningar som krävs för utförande av åtgärden, till exempel när och hur åtgärden får utföras.
Gå till 8).
- 8) I ett beslut om beviljad dispens bör anges villkor om utförande av kompensationsåtgärder enligt 16 kap. 9 § tredje punkten MB.

Det är viktigt att det under hela prövningsprocessen finns en god samordning mellan olika berörda myndighetsfunktioner på länsstyrelsen (naturvård, kulturmiljö, landsbygd/lantbruk, miljöskydd). Det kan vara lämpligt att upprätta rutiner för denna samordning.

Innehållet i en dispensansökan

Vid ansökan om dispens bör sökanden lämna in följande uppgifter:

- En skriftlig ansökan som beskriver och motiverar vilka åtgärder som önskas vidtas, samt när och hur de ska genomföras (se exempel i *Bilaga 3 i Handbok 2012:1*). Ansökan bör också innehålla en översiktlig beskrivning av berörda skyddade biotoper samt kända naturvärden.
- En översiktskarta i lämplig skala (till exempel 1:50 000 eller 1:100 000) med aktuell fastighet markerad.
- Underlagsdata om företaget:
 - Inriktning, storlek, utvecklingsbehov, maskinpark.
 - Blockkarta över samtliga fält (hur dessa är utspridda är intressant).
 - Avkastning enligt norm, arbetstid, bidragskalkyler för odling.
- Underlagsdata om planerad åtgärd:
 - Blockkarta som visar berörda skyddade biotopers lokalisering, form och omfattning.
 - Måtten på biotoper som ska flyttas eller tas bort ska anges.
 - Uppgifter om önskad maskinkapacitet för framtida brukande om dispens beviljas.
 - Förändringar av avkastning.
- Utöver underlagsdata bör sökanden även redovisa uppskattade kostnader för en planerad åtgärd, samt den uppskattade positiva ekonomiska effekt som åtgärden bedöms innebära för jordbruksföretaget.
- Eftersom möjlighet att utföra kompensationsåtgärder inte ska vägas in i bedömningen av om det finns särskilda skäl för dispens, ska inte heller kostnaderna för sådana åtgärder ingå i den ekonomiska kalkylen. Det är dock positivt om eventuella förslag på kompensationsåtgärder bifogas ansökan eftersom detta kan förbättra möjligheten att tidigt få en god dialog med sökanden om kompenserande eller förbättrande naturvårdsåtgärder.
- Det är en fördel om det till ansökan bifogas fotografier som visar de biotopskyddsområden inklusive omgivningar som är berörda av planerade åtgärder.

Andra författningar kan vara berörda

En åtgärd som ska dispensprövas enligt biotopskyddsbestämmelserna kan ibland även beröras av andra bestämmelser. Ett biotopskyddsområde kan till exempel vara skyddat enligt kulturmiljölagen (1988:950) och ligga inom ett strandskyddsområde och/eller ett Natura 2000-område. Den dispens sökta åtgärden kan påverka en växt- eller djurart som är fridlyst enligt artskyddsförordningen (2007:845). Vid igenläggning av ett öppet dike kan man behöva beakta att diket kan ingå i ett markavvattningsföretag. En meddelad dispens från biotopskyddsbestämmelserna för en åtgärd som även berörs av annan lagstiftning innebär inte att dispens eller tillstånd har meddelats enligt dessa bestämmelser.

Det är viktigt att samordningen mellan olika berörda myndighetsfunktioner på länsstyrelsen (naturvård, landsbygd/lantbruk, kulturmiljö, miljöskydd) är god under hela prövningsprocessen, så att behovet av prövning enligt olika bestämmelser uppmärksammas tidigt. Sökanden behöver få information om att hans/hennes ansökan om dispens för en åtgärd i ett biotopskyddsområde behöver utvidgas till att även omfatta ansökan om dispens eller tillstånd enligt andra bestämmelser. Länsstyrelsen bör i sådana fall samordna prövningen enligt de olika lagstiftningarna. Se vidare i *kapitel 9.2.5 Prövning av en åtgärd som berörs av flera bestämmelser* och *kapitel 12 Andra tillämpliga författningar* i *Handbok 2012:1*.

Åtgärder som inte uppfyller förutsättningarna i 7 kap. 11 b § MB

Om dispens söks för en åtgärd som underlättar för jordbruket, men förutsättningarna för att det ska anses finnas särskilda skäl för dispens enligt 7 kap. 11 b § MB inte är uppfyllda, får prövning av åtgärden och de skäl som sökanden åberopar för dispens ske enligt 7 kap. 11 § MB utan tillämpning av 7 kap. 11 b § MB. Det kan till exempel bli aktuellt om en åtgärd inte bedöms uppfylla kravet på att den ska behövas för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark, eller om åtgärden inte är lönsam. Dispensprövningen ska då innefatta en intresseprövning och en prövning mot skyddets syfte enligt 7 kap. 25-26 §§ MB.

En samlad bedömning med intresseprövning enligt 7 kap. 25-26 §§ MB, där hänsyn även tas till andra faktorer som till exempel åtgärdens miljönytta, kan i vissa fall leda till att dispens kan ges även om förutsättningarna för dispens enligt 7 kap. 11 b § MB inte är uppfyllda.

Avgift för prövning av en dispensansökan

7 kap. 11 b § MB innebär ett förtydligande av 7 kap. 11 § andra stycket MB i fråga om vad som i vissa fall kan utgöra ett särskilt skäl för dispens. Avgift för prövning av en dispensansökan där 7 kap. 11 b § MB är tillämplig får därför tas ut på samma sätt som vid prövning enligt 7 kap. 11 § MB utan tillämpning av 7 kap. 11 b § MB.

Bestämmelser om avgifter för prövning av en dispensansökan i ett biotopskyddsområde finns i 7 kap. 1 § femte punkten förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken. Uppgift om avgiftens storlek finns i 10 § avgiftsförordningen (1992:191).

Bedömning av särskilda skäl för dispens

Två förutsättningar ska vara uppfyllda

Enligt 7 kap. 11 b § MB ska det anses finnas särskilda skäl för dispens för en åtgärd som underlättar för jordbruket om vissa förutsättningar är uppfyllda. Dessa förutsättningar anges i bestämmelsens första och andra punkt.

7 kapitlet 11 b § miljöbalken

När en fråga om dispens enligt 11 § andra stycket avser att inom ett biotopskyddsområde enligt 11 § första stycket 1 vidta en åtgärd som underlättar för jordbruket, ska det anses finnas särskilda skäl för dispens om

1. åtgärden behövs för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark, och
2. biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses med hänsyn till förekomsten av samma typ av biotopskyddsområde eller med hänsyn till naturvärdena hos det biotopskyddsområde som dispensen avser och de naturvärden som biotopskyddsområdet bidrar till i landskapet.

För att det ska anses finnas särskilda skäl för dispens ska förutsättningarna i såväl första som andra punkten i bestämmelsen vara uppfyllda.

Vid prövning av en dispensansökan är det omständigheterna och förutsättningarna i det enskilda fallet som avgör om dispens kan ges eller inte. Hänsynsreglerna i 2 kap. MB och hushållningsbestämmelserna i 3-4 kap. MB ska beaktas vid prövningen (se *kapitel 9.3.1 Prövning av en dispensansökan steg för steg i Handbok 2012:1*). Försiktighetsprincipen bör tillämpas om det är oklart vilken skada en tänkt åtgärd kan medföra på naturmiljön i ett biotopskyddsområde.

Vid bedömning av om det finns särskilda skäl för dispens för en åtgärd som underlättar för jordbruket är det ofta lämpligt att börja med att bedöma om förutsättningarna i 7 kap. 11 b § första punkten MB är uppfyllda. Om den första punkten inte är uppfylld fortsätter prövningen av dispensansökan enligt 7 kap. 11 § MB utan tillämpning av 7 kap. 11 b § MB. Om den första punkten bedöms vara uppfylld får den dispensprövande myndigheten gå vidare till bestämmelsens andra punkt och bedöma om biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses om den dispensansökta åtgärden får genomföras.

Ingen intresseprövning enligt 7 kap. 25-26 §§ miljöbalken

7 kap. 11 b § MB är utformad på ett sådant sätt att den anger när det ska anses finnas särskilda skäl för dispens. Genom bestämmelsens första punkt tas hänsyn till jordbrukarens enskilda intresse. Genom den andra punktens krav på att biotopskyddets syften fortfarande ska kunna tillgodoses tas hänsyn till det allmänna naturvårdsintresset. Någon ytterligare avvägning av intressen enligt 7 kap. 25-26 §§ MB behövs inte vid dispensprövning enligt 7 kap. 11 b § MB i och med att detta är inbyggt i bestämmelsens första och andra punkt.

Bedömning av om en åtgärd behövs för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark

För att förutsättningarna i den första punkten i 7 kap. 11 b § MB ska vara uppfyllda ska en dispensansökt åtgärd behövas för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark. Det innebär att den planerade åtgärden ska medföra att jordbruksföretaget blir mer ekonomiskt hållbart så att ett aktivt brukande kan fortgå långsiktigt. De specifika ekonomiska effekterna av en åtgärd ska sättas i relation

till den företagsekonomiska situationen totalt sett. Dispens enligt 7 kap. 11 b § MB ska normalt inte medges om det är uppenbart att en planerad åtgärd totalt sett har försumbar företagsekonomisk betydelse. Nedan finns några aspekter som bör beaktas vid bedömning av om en planerad åtgärd uppfyller förutsättningarna i bestämmelsens första punkt.

AKTIVT BRUKANDE AV JORDBRUKSMARK

Aktivt brukande av jordbruksmark bör normalt innebära att jordbrukaren använder jordbruksmarken för bete eller odling av gröda avsedd för skörd eller gröngödsling. Mark som ligger i träda eller halvträda på grund av att detta ingår i växtföljden, eller på grund av att arrondering och förekomst av biotopskyddsområden har medfört att det inte har varit lönsamt att bruka marken, bör också omfattas.

REDOVISNING AV POSITIVA EFFEKTER AV EN PLANERAD ÅTGÄRD

I normalfallet bör den dispensprövande myndigheten kunna utgå från att en jordbruksföretagare som lämnar in en ansökan om dispens för en åtgärd som underlättar för jordbruket har bedömt på företagsekonomiska grunder att åtgärden kan förväntas bidra till att göra verksamheten mer ekonomiskt hållbar. För att uppfylla kravet på att en planerad åtgärd ska behövas för att utveckla eller bibehålla ett långsiktigt aktivt brukande av jordbruksmarken bör dock sökanden kunna visa att åtgärden kommer att medföra positiva effekter för jordbruksföretaget i form av lägre kostnader eller högre avkastning som sammantaget är större än kostnaden för att genomföra åtgärden. Exempel på delar som bidrar till positiva effekter för jordbruksföretagaren är ökad odlingsareal, optimerad körriktning och minskning av vändtegar.

Länsstyrelsen får bedöma hur effekterna av åtgärden förhåller sig till företagets hållbarhet och de långsiktiga möjligheterna för fortsatt brukande. Denna bedömning kräver kunskap om företagsekonomi (specifikt kunskap om jordbruksekonomi) och bidragskalkyler. Länsstyrelsen bör vid bedömningen utgå från förutsättningarna för att utveckla och långsiktigt bedriva jordbruksföretag i den bygd som berörs av en ansökan.

Länsstyrelsen kan vid kontroll av sökandens redovisade kostnader och vinster för en planerad åtgärd lämpligen utgå från de schabloner för entreprenadkostnader (kronor/timme för arbete med en viss maskin) som används vid handläggning av investeringsstöd (till exempel vid anläggning av våtmarker). För att få jämförbara arbetskostnader bör man räkna med samma tidsåtgång för jämförbara åtgärder. Beräkningskompetens avseende hela jordbruksföretag respektive olika typer av åtgärder finns normalt hos växtodlingsrådgivare och handläggare av investeringsstöd.

MÖJLIGHETEN ATT FÅ DISPENS BEROR PÅ HUR DET SER UT I OMRÅDET DÄR BIOTOPEN LIGGER

I jordbruksbygder med stora åkrar och god arrondering betyder en dispens inte så mycket för det lokala jordbrukets långsiktiga fortlevnad. Detsamma kan gälla i bygder med små och utspridda åkrar där de fysiska förutsättningarna för att utveckla jordbruket är begränsade.

Dispensmöjligheten avser inte primärt slättjordbruket sett till intentionerna med 7 kap. 11 b § miljöbalken. Att ta bort en biotop om arronderingen redan är god kan visserligen ge positiva resultat för det enskilda företaget, men åtgärden har ingen relevans för jordbrukets långsiktiga fortlevnad i området. Det är därför inte lämpligt att räkna på borttagande av småbiotoper i fullåkerlandskap med stor brist på ostörda livsmiljöer för vilda växter och djur. Värdet av att bevara sådana ekologiska bristmiljöer är väsentligt högre än de ekonomiska värdena.

Arrondering på församlings- eller kommunnivå

Man kan börja med att skapa sig en bild av om jordbruket i fråga ligger i en utpräglad slättbygd eller inte genom att titta på hur stora åkrarna är i genomsnitt i den församlingen eller kommunen där biotopen och brukningsenheten ligger. Detta genomsnitt ger en första fingervisning om förutsättningarna för dispens.

- < 2 ha. Arronderingen är troligen sådan att en dispens varken gör till eller från. Situationen kan dock se annorlunda ut på lokal nivå.
- 2-4 ha. Dispens kan vara aktuellt.
- 4-6 ha. Arronderingen är troligen för bra för dispens. Situationen kan dock se annorlunda ut på lokal nivå.
- 6 ha. Knappast aktuellt med dispens. Arronderingen är sannolikt för bra.

Arrondering på lokal nivå

I en jordbruksbygd med god arrondering kan det lokalt finnas områden med sämre förutsättningar och vice versa. Därför behövs det ett gallringssteg även på lokal nivå. Den första kontrollpunkten på denna nivå är gårdsstorlek, eller storlek på berörd brukningsenhet, baserad på åkerareal. Om gården har brukningsenheter på andra platser än i det område där biotopen ligger så ska dessa enheter inte räknas med. Det är jordbrukets generella förutsättningar på lokal nivå som ska bedömas. Om det finns flera hundra hektar åkermark som är väl samlade är det inte troligt att en dispens har någon betydelse för jordbrukets långsiktiga fortlevnad och detsamma gäller om arealen istället är så liten att den inte räcker till för en halvtidsförsörjning. Då är det också tveksamt om en dispens kan ha någon generell betydelse.

- < 60 ha. Gå utanför den faktiska gården eller brukningsenheten och bedöm om det finns åtminstone 60 hektar åkermark inom en radie på fyra kilometer från centrum av gården eller brukningsenheten. Om om-

rådet är långsträckt kan du istället bedöma om det finns 60 hektar inom en avlång yta med längden åtta kilometer. Rent praktiskt kan du utgå från det block där biotopen ligger såvida inte blocket i fråga ligger uppenbart perifert. Om det finns minst 60 hektar åkermark i området kan det utifrån jordbrukets generella potential i området vara aktuellt med dispens. Om arealen är mindre än så är det tveksamt om en dispens har någon betydelse för jordbrukets långsiktiga fortlevnad i området. OBS! Vid en mer omfattande odling av specialgrödor i området kan det vara aktuellt med dispens även om den samlade åkerarealen är mindre än 60 hektar.

- 60-300 ha. Dispens kan vara aktuellt.
- 300 ha. Knappast aktuellt med dispens. Förutsättningarna för jordbruket är sannolikt för bra för att en dispens ska ha någon betydelse för jordbrukets långsiktiga fortlevnad i området.

Nästa kontrollpunkt på lokal nivå är åkermarksblockens medelareal.

- < 2 ha. Arronderingen är troligen sådan att en dispens varken gör till eller från.
- 2-4 ha. Dispens kan vara aktuellt.
- 4-6 ha. Arronderingen är troligen för bra för dispens. Avståndet mellan åkrarna bör dock vägas in enligt nästa kontrollpunkt.
- 6 ha. Inte aktuellt med dispens. Arronderingen är för bra.

Slutlig kontrollpunkt är gårdsindex som är en sammanvägning av medelareal och medelavstånd mellan åkrarna enligt formeln $\text{medelareal i hektar} - (\text{medelavstånd i meter}/1000)$. Syftet är att få en mer precis bild av arronderingen på lokal nivå.

- < 1. Arronderingen är troligen sådan att en dispens varken gör till eller från.
- 1-4. Dispens kan vara aktuellt.
- 4. Inte aktuellt med dispens. Arronderingen är för bra.

RISK FÖR NEDLÄGGNING KRÄVS INTE

Det krävs inte att sökanden visar att jordbruksverksamheten kommer att läggas ned eller blir olönsam om dispens för en åtgärd inte ges, eftersom en nedläggning även kan bero på andra faktorer.

EXEMPEL PÅ ÅTGÄRDER

Ett exempel på en åtgärd som kan vara aktuell för bedömning enligt den första punkten i 7 kap. 11 b § MB är flytt eller borttagande av hela eller delar av en skyddad biotop, till exempel ett dike eller en stenmur, för att möjliggöra hopläggning av smala eller små åkrar till större sammanhängande enheter. Syftet med en sådan åtgärd är normalt att förbättra arronderingen, det vill säga fältens form, storlek och läge i förhållande till andra fält samt till byggnaderna i jordbruksföretaget. Genom

tillgång till mer välarronderad åkermark kan en jordbrukare till exempel få bättre förutsättningar för tillräcklig produktion av foder för stallperioden, och därmed uppnå bättre lönsamhet. Sådana åtgärder kan bland annat vara aktuella för åkrar som är så små att det är svårt eller omöjligt att bruka dem med dagens större och bredare maskiner. Användning av mindre maskiner skulle innebära lägre arbetsproduktivitet och lönsamhet, vilket försämrar förutsättningarna för att bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmarken. Förbättrad arrondering kan underlätta brukandet, förbättra lönsamheten och minska miljöbelastningen genom att ineffektiv körning och ineffektiv användning av växtskyddsmedel minskar, samt att vändtegar och markpackning undviks.

Hur små åkrar kan vara för att det inte ska vara orationellt att bruka dem utan att slå ihop dem kan skilja sig åt till följd av vilka förhållanden som råder i det berörda området, och får bedömas utifrån de specifika förutsättningarna i varje enskilt fall. Se ovan under rubriken: Bedömning av om en åtgärd behövs för att utveckla eller bibehålla ett aktivt brukande av jordbruksmark! En åtgärd som innebär att ett linjärt biotopskyddsområde som är beläget i utkanten av ett fält tas bort ger sällan mer än marginella ekonomiska effekter för ett jordbruksföretag som överväger att ta bort en sådan biotop.

ALTERNATIVA LÖSNINGAR

Om det finns alternativa lösningar som medför mindre skada på en skyddad biotops naturvärden, men som ger en jämförbar positiv ekonomisk effekt som den dispensökta åtgärden, bör förutsättningarna i den första punkten inte anses vara uppfyllda. Hela eller stora delar av ett biotopskyddsområde bör normalt inte tas bort om syftet kan uppnås med mindre ingrepp. Ett exempel kan vara om det går att uppnå samma positiva effekt genom att bredda en öppning eller ta bort en del av en stenvägg istället för att ta bort hela stenväggen. Ett annat exempel är skapande av överfarter eller igenläggning av delar av ett dike istället för hela diket, för att till exempel möjliggöra passage med större maskiner.

Bedömning av om biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses

Om förutsättningarna i 7 kap. 11 b § första punkten MB bedöms vara uppfyllda får den dispensprövande myndigheten därefter bedöma om förutsättningarna i bestämmelsens andra punkt är uppfyllda. Denna bedömning har stor betydelse för om det kan anses finnas särskilda skäl för dispens eller inte.

För att den andra punkten ska vara uppfylld ska *biotopskyddets syften fortfarande kunna tillgodoses med hänsyn till förekomsten av samma typ av biotopskyddsområde, eller med hänsyn till naturvärdena hos det biotopskyddsområde som dispensen avser och de naturvärden som biotopskyddsområdet bidrar till i landskapet.* Vid bedömningen bör man således både se till värdet hos det enskilda biotopskyddsområdet och bedöma vilken betydelse den skyddade biotopen har för helhet-

en i landskapet i ett område. I detta ingår också att bedöma hur vanlig eller ovanlig biototypen är lokalt och regionalt.

BEDÖMNINGSUNDERLAG

För att underlätta prövningen av dispensansökningar och förbättra informationen för jordbruksföretagare och andra verksamhetsutövare kan länsstyrelsen vid upprättande av landskapsstrategier eller regionala handlingsplaner peka ut områden eller skyddade biotoper med högt skyddsvärde. Det kan handla om i sig värdefulla biotopskyddsområden eller om ekologiska strukturer och element som skapar de ekologiska sammanhang, till exempel spridningsmöjligheter för växt- och djurarter, som behövs för att bevara odlingslandskapets biologiska mångfald och ekosystemtjänster, och som därmed bidrar till ekologisk anpassnings- och återhämtningsförmåga. För att underlätta eventuella villkor om kompensationsåtgärder kan länsstyrelsen även peka ut var och hur den gröna infrastrukturen kan utvecklas i landskapet.

I områden som är utpekade som riksintressen för naturvård eller kulturmiljövård enligt 3 kap. 6 § MB på grund av värden i odlingslandskapet kan värdebeskrivningen för området utgöra underlag för bedömning av naturvärden. Om det inte finns någon dokumentation av naturvärden för det berörda området, vilket ofta kan vara fallet för generellt skyddade biotopskyddsområden, kan kompletterande undersökningar och underlag begäras in från sökanden. Se vidare i *kapitel 9.3.3 Bedömning av naturvärden i Handbok 2012:1*.

En utgångspunkt bör vara att generellt skyddade biotopskyddsområden normalt är värdefulla antingen för bevarande av livsmiljöer för hotade växt- och djurarter, eller är särskilt skyddsvärda på annat sätt, eftersom det är skälet till att de är skyddade. Vid bedömning av om biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses om en skyddad biotop får tas bort handlar det om att bedöma hur stor betydelse den berörda biotopen har för att tillgodose biotopskyddets syften i området. Om det inte finns tillräckligt med dokumentation för att göra en bedömning kan okulär besiktning behöva göras på plats. I osäkra fall kan information från fältbesök behöva inhämtas under en särskild tid på året. Om det i något fall inte går att ta fram tillräckligt bedömningsunderlag för att göra en bedömning bör försiktighetsprincipen tillämpas och dispens bör då normalt inte medges.

FÖREKOMST AV SKYDDADE BIOTOPER

Enligt den andra punkten i 7 kap. 11 b § MB ska biotopskyddets syften fortfarande kunna tillgodoses med hänsyn till förekomsten av samma typ av biotopskyddsområde. Hur vanligt förekommande en skyddad biototyp är skiljer sig åt mellan olika delar av landet genom att en biototyp kan vara vanlig i vissa delar, men sällsynt i andra. Förekomsten av skyddade biotoper kan också variera inom en region. Vid bedömning av om biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses om en skyddad biotop tas bort bör man titta i både ett lokalt och regionalt perspektiv. Den lokala skalan kan utgöras av den del av en socken som utgörs av det jordbrukslandskap

där det berörda biotopskyddsområdet är beläget. Den regionala skalan kan utgöras av respektive del av de olika delar av ett län som utgörs av jordbrukslandskap. Om det finns få biotopskyddsområden av den berörda typen såväl lokalt som regionalt kan biotopskyddets syften troligen inte tillgodoses om en sådan biotop får tas bort. Så kan också vara fallet om biotoptypen inte är ovanlig regionalt, men finns i ett litet antal lokalt. Om den motsatta situationen råder att det finns relativt många biotoper av den berörda typen lokalt, men få regionalt, kan det lokala området vara särskilt värdefullt genom sin rika förekomst av biotoptypen. Om det finns relativt gott om biotopskyddsområden av den berörda typen såväl lokalt som regionalt är det mindre risk att biotopskyddets syften inte kan tillgodoses om en sådan biotop tas bort.

KUMULATIVA EFFEKTER

Även om en viss biotoptyp förekommer i ett stort antal i ett område behöver kumulativa effekter av dispenser som kan leda till att biotoptypen minskar beaktas. Att en viss typ av dispens tidigare har getts i ett område innebär inte att motsvarande typ av dispens automatiskt kan ges i liknande fall i framtiden. I varje enskilt fall får bedömas om det finns tillräckligt många skyddade biotoper kvar för att biotopskyddets syften ska kunna tillgodoses. Om biotoptypen tidigare har varit vanligare, och det då har varit möjligt att ge dispens, har detta ändå ingen betydelse vid en senare dispenserprövning.

SPRIDNINGSMÖJLIGHETER

För att växt- och djurarter som är beroende av en viss livsmiljö ska kunna överleva långsiktigt är det viktigt att värdefulla biotoper finns i sådant antal och närhet till varandra att de arter som har sin livsmiljö där inte isoleras. Det är nödvändigt att den gröna infrastrukturen i form av skyddade biotoper fungerar för spridning av arter och utbyte av genetiskt material för att en population ska kunna fortleva långsiktigt i ett område. Hur långt det kan vara mellan skyddade biotoper för att detta ska fungera skiljer sig åt beroende på spridningsförmågan hos den berörda arten, samt övriga förhållanden i området, och får bedömas i varje enskilt fall.

BIOTOPER MED SÄRSKILDA FÖREKOMSTER AV VÄXT- OCH DJURARTER

De naturvärden som ska beaktas vid en dispenserprövning utgörs dels av det aktuella biotopskyddsområdets specifika naturvärden som livsmiljö för olika växt- och djurarter, dels de naturvärden som biotopskyddsområdet bidrar till i landskapet.

Enskilda biotopskyddsområden kan i sig hysa höga naturvärden, till exempel som livsmiljö för rödlistade och/eller fridlysta växt- och djurarter eller andra arter som är starkt knutna till ostörda miljöer i ett öppet odlingslandskap, eller genom att hysa en särskilt rik och varierad biologisk mångfald. Se även *kapitel 9.3.3.1 Exempel på företeelser och förhållanden som särskilt bör uppmärksammas i ett biotopskyddsområde i Handbok 2012:1*.

Ju mer sällsynt en växt- eller djurart är desto sämre är förutsättningarna för att biotopskyddets syften ska kunna tillgodoses om artens livsmiljö försvinner eller skadas. Detsamma gäller ett biotopskyddsområde med särskilt rik och varierad biologisk mångfald. Områden som har starka förekomster av rödlistade och/eller fridlysta arter på grund av att en viss biotoptyp förekommer rikligt kan ha stor betydelse för möjligheten att uppnå en gynnsam bevarandestatus för sådana arter.

Om en åtgärd i ett biotopskyddsområde riskerar att försämra möjligheten till långsiktig fortlevnad lokalt, regionalt och/eller nationellt för där förekommande rödlistade och/eller fridlysta växt- eller djurarter som är beroende av den berörda biotop-typen kan biotopskyddets syften normalt inte uppfyllas. Risken för negativa effekter till följd av igenväxning på grund av svårigheter att bruka marken bör dock vägas in i bedömningen när det är relevant.

BIOTOPER UTAN SÄRSKILDA FÖREKOMSTER AV VÄXT- OCH DJURARTER

Biotopskyddsområden som inte har höga naturvärden genom att utgöra livsmiljö för sällsynta växt- eller djurarter, eller genom att ha en rik biologisk mångfald, kan ändå vara viktiga för att tillgodose biotopskyddets syften genom att fungera som tillflyktsorter, ledlinjer eller spridningskorridorer för odlingslandskapets växt- och djurarter. De kan därigenom bidra till att upprätthålla ekologisk konnektivitet, samt anpassnings- och återhämtningsförmåga på landskapsnivå.

Sådana biotopskyddsområden kan också vara viktiga som livsmiljö för arter som idag är vanliga, men som kan riskera att påverkas negativt och därigenom bli ovanliga på grund av kumulativa effekter av att många skyddade biotoper försvinner.

Biotopskyddsområden kan också fylla en viktig funktion i ekosystemen genom att skapa variation i odlingslandskapet och samtidigt ha ett kulturhistoriskt värde.

VATTENMILJÖER

Det råder generellt brist på vattenmiljöer i jordbrukslandskapet varför kvarvarande naturliga och skapade eller återskapade småvatten har stor betydelse ur flera aspekter för bevarandet av biologisk mångfald. Källor med omgivande våtmark i jordbruksmark är ett exempel på en biotoptyp som är viktig att bevara för att biotopskyddets syften med avseende på vattenmiljöer ska kunna tillgodoses.

SKYDDADE BIOTOPERS LÄGE

Det är ofta de diken och stenmurar som är belägna mitt i en åkermark som kan vara intressanta för en jordbrukare att ta bort för att förbättra arronderingen av jordbruksmarken. I jordbruksbygder som till övervägande del har stora brukningsenheter har sådana biotopskyddsområden normalt större betydelse som ledlinjer och spridningskorridorer än motsvarande biotopskyddsområden som är belägna i utkanten av ett fält. De har därför också ofta större betydelse för att biotopskyddets syften ska kunna tillgodoses.

RATIONALISERINGSGRAD

I jordbrukslandskap med hög rationaliseringsgrad, det vill säga stora sammanhängande åkrar och få kvarvarande skyddade biotoper kan biotopskyddets syften normalt inte tillgodoses om ytterligare biotopskyddsområden tas bort. I till exempel slättbygder har de kvarvarande skyddade biotoperna ofta mycket stor betydelse för den biologiska mångfalden, dels som livsmiljö för växt- och djurarter och dels genom att ge spridningsmöjligheter. Detta gäller för både sällsynta och vanliga arter, inte minst för pollinatörer som humlor och bin.

Om en skyddad biotop som berörs av en åtgärd inte har höga naturvärden och är belägen i ett område där rationaliseringsgraden är låg och biotoptypen vanligt förekommande är det mindre risk att biotopskyddets syften inte kan tillgodoses om biotopen tas bort.

Beslut om att bevilja eller avslå en dispensansökan

Om en sökande har kunnat visa att en dispensökt åtgärd behövs för att utveckla eller bibehålla ett långsiktigt aktivt brukande av jordbruksmarkerna är förutsättningarna i den första punkten i 7 kap. 11 b § MB uppfyllda. Om den dispensprövande myndigheten bedömer att biotopskyddets syften fortfarande kan tillgodoses om den dispensökta åtgärden får utföras är även förutsättningarna i bestämmelsens andra punkt uppfyllda. Det kan då anses finnas särskilda skäl för dispens enligt 7 kap. 11 b § MB för åtgärden, och beslut om dispens bör normalt kunna meddelas. Om biotopskyddets syften inte bedöms kunna tillgodoses om åtgärden får utföras bör dispens inte medges. Exempel på hur ett dispensbeslut kan utformas finns i *kapitel 9.6 Utformning av ett dispensbeslut* och *Bilaga 4. Exempel på utformning av ett beslut om att bevilja/avslå en ansökan om dispens* i *Handbok 2012:1*.

I vissa fall kan det vara svårt att bedöma om det finns särskilda skäl för dispens. Det kan gälla fall där den dispensökta åtgärden kommer att medföra vissa positiva effekter för jordbruksföretaget, men där vinsten inte är tydligt större än kostnaden för att genomföra åtgärden, eller fall där det har varit svårt att bedöma påverkan på biotopskyddets syften. Det kan också gälla fall där den positiva effekten för jordbruksföretaget är stor om den dispensökta åtgärden får genomföras, samtidigt som åtgärden medför en viss skada på biotopskyddets syften. Om det inte har gått att klarlägga att båda kraven i 7 kap. 11 b § MB är uppfyllda kan det dock inte anses finnas särskilda skäl enligt bestämmelsen och dispens ska då inte meddelas.

Om dispens inte har kunnat beviljas enligt 7 kap. 11 b § MB kan en prövning av åtgärden och de skäl som sökanden åberopar för dispens i vissa fall ske enligt 7 kap. 11 § MB utan tillämpning av 7 kap. 11 b § MB. Dispensprövningen ska då innefatta en intresseprövning och en prövning mot skyddets syfte enligt 7 kap. 25-26 §§ MB.

Villkor om anpassningar och kompensationsåtgärder

När dispens beviljas för en åtgärd som innebär att hela eller delar av ett biotopskyddsområde tas bort bör beslutet normalt innehålla villkor enligt 16 kap. 2 § MB om när och hur åtgärden bör genomföras, samt eventuella anpassningar för att minska de negativa effekterna för miljön av åtgärden. Se även *Bilaga 5. Exempel på villkor i ett beslut om beviljad dispens i Handbok 2012:1*.

Ett beslut om dispens bör normalt innehålla villkor om utförande av kompensationsåtgärder enligt 16 kap. 9 § tredje punkten MB. Det är lämpligt att så tidigt som möjligt i processen bjuda in brukare och fastighetsägare till dialog om kompenserande och förbättrande naturvårdsåtgärder, även om möjlighet att utföra kompensationsåtgärder inte får vägas in i dispensprövningen. En kompensationsåtgärd kan till exempel innebära att en lika stor areal som en borttagen skyddad biotop återskapas på annan lämplig plats inom fastighetens jordbruksmark. Ett alternativ kan vara restaurering av en befintlig biotop av samma typ som den borttagna, eller av en annan typ om det bedöms lämpligare. Om dispens ges för att till exempel ta bort en stenmur som ligger mitt i en åker kan en kompensationsåtgärd vara att återuppbygga stenmuren, eller skapa ett stenröse, på en närbelägen lämplig plats som inte hindrar jordbruksverksamheten. Om ett dike läggs igen kan en kompensationsåtgärd vara att skapa/återskapa ett småvatten på annan lämplig plats. Vid planering av kompensationsåtgärder för borttagna biotoper som har varit belägna öppet i åkermark bör den kompenserande biotopen inte placeras invid skogsmark utan i ett öppet landskap. I vissa fall kan även restaurering eller anläggning av andra biotopstyper bli aktuellt i enlighet med utpekade behov i eventuella landskapsstrategier eller regionala handlingsplaner. Ibland kan utförande av en kompensationsåtgärd kräva anmälan eller tillstånd enligt annan lagstiftning, till exempel 11 kap. MB. Se även *kapitel 9.5 Kompensationsåtgärder samt Bilaga 5. Exempel på villkor i ett beslut om beviljad dispens i Handbok 2012:1*.

Ersättningsmöjlighet

I de fall det inte har funnits särskilda skäl enligt 7 kap. 11 § MB (med eller utan tillämpning av 7 kap. 11 b § MB) för att medge dispens från förbudet mot att skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde, och detta får ekonomiska konsekvenser för fastighetsägaren/brukaren på grund av att den pågående markanvändningen avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten, kan detta i vissa fall ge rätt till ersättning enligt 31 kap. 4 § tredje punkten MB. Se vidare i *kapitel 9.9 Ersättning för avsevärt försvårande av markanvändningen i Handbok 2012:1*.

Litteratur

Jordbruksverket (2013). *Översyn av det generella biotopskyddet*. Rapport 2013:10. Jönköping: Jordbruksverket.

Naturvårdsverket (2012). *Handbok 2012:1 Biotopskyddsområden. Vägledning om tillämpningen av 7 kapitlet 11 § miljöbalken*. Stockholm: Naturvårdsverket. ISBN: 978-91-620-0176-6.

Naturvårdsverket (2014). Beskrivning och vägledning för biotopen *Allé* i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Naturvårdsverkets webbplats www.naturvardsverket.se.

Naturvårdsverket (2014). Beskrivning och vägledning för biotopen *Källa med omgivande våtmark i jordbruksmark* i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Naturvårdsverkets webbplats www.naturvardsverket.se.

Naturvårdsverket (2014). Beskrivning och vägledning för biotopen *Odlingsröse i jordbruksmark* i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Naturvårdsverkets webbplats www.naturvardsverket.se.

Naturvårdsverket (2014). Beskrivning och vägledning för biotopen *Pilevall* i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Naturvårdsverkets webbplats www.naturvardsverket.se.

Naturvårdsverket (2014). Beskrivning och vägledning för biotopen *Småvatten och våtmark i jordbruksmark* i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Naturvårdsverkets webbplats www.naturvardsverket.se.

Naturvårdsverket (2014). Beskrivning och vägledning för biotopen *Stenmur i jordbruksmark* i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Naturvårdsverkets webbplats www.naturvardsverket.se.

Naturvårdsverket (2014). Beskrivning och vägledning för biotopen *Åkerholme* i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Naturvårdsverkets webbplats www.naturvardsverket.se.

Regeringen (2014). Proposition 2013/14:141 *En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster*.